

ПРОБОЕМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Зміст:

Олецька Стефанович: *	193	мистецтво як національно-
Іван Ірлявський: Київ.	194	виховний чинник.
Андрій Гарасевич: Столиця.	194	209
Л. Отаманець: *	195	О. Музика: „Народна твор-
Колядка.	196	чість”.
Похвала Залізу.	196	216
Улас Самчук: „Сонце в Заходу”.	197	С. Половець: Три погруддя..
Юрій Яновський: Рейд.	199	219
Олег Лашенко: Перемога.	203	П. Олійник: З україніки в ніж-
Др. М. Гнатишик: Театральне		пресі.
		219
		С. Николишин: „В аударі в жит-
		тіям”.
		221
		Хроніка.
		223

Річник VII.

СЕРПЕНЬ

Число 8 (85)

ПРАГА 1940

ЦІНА 0·50 RM

„ПРОБОЄМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Основник: Др. Степан Росоха

Видавець: Федір Гайович

Відпов. редактор: Іван Рошко

Редакція: Колегія

„ПРОБОЄМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція застерігає собі право рукописи виправляти та скорочувати. — Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Морава 50.— К на рік, на чверть року 15.— К. — В Німеччині річно 6.— RM, четвертьрічно 1.70 RM, а за границею 80.— K, або іхня рівновартість. — Число конта Поштової Шадниці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124 Berlin, Zeitschrift «NASTUP» in Prag; в Ген. Губерн.: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020 «Nastup» Zeitschrift in Prag.

„PROBOJEM“

měsíčník kultury, vychází koncem každého měsíce. — Vy-
davatel: Fedir Hajovyč. — Odpovědný redaktor: Ivan
Roško, Praha XIV, Lumírova 1. — Novinová sázba povo-
lena ředitelstvím pošt v Praze, čís. 162.545.III a 1939. —
Dohledací poštovní úřad Praha 8. — Adresa redakce a ad-
ministrace: Praha III, Josefská 2/II. — Tiskne knihtiskárna
Jana Andresky vd., Praha XII, Bělehradská tř. 97.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:

„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

233463

* * *

Доби сильної та великої
піднесемо ми корогві.
Будь хвала йому, тому рикові,
тому львиному — „Йду на ві!“

Слава князеві недосягнена,
що, як пард, ходив, був, як тур.
Слава часової, коли зігнано
руський цвяк в царгородський мур.

Слава лицарям: над їх чблами
нахилялась лише грова,
їм за пугари були шоломи,
годував їх кінець списі.

Славмо княжу могутність левячу
і козачу силу жаску.
Слава вічна Конашевичу
за похід його на Москву.

Слава гетьманові Хмельницькому:
лише звитяжства відав Хмель.
По поклону для нього низькому
покладім од своїх земель.

А ще вклонимося Виговському:
скільки чісу не утекло б,
алонапасникові московському
не забути про Конотоп.

І учора своз спомінено, —
це ж учора був час такий:
в стольний град шляхами багряними
українські входять полки.

Роздається площа Софіїва,
зараз буде на ній парад...
Слава дніві вступу до Київа,
слава війську й граду стократ!

† віквічно пребудь прославлена, —
божих воїв тобі салют, —
замордована, закривавлена
перемого Базару й Крут.

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ

Київ

Ждали довго блакитного серпня
і степи і столиця Андрія. —
Не серпи, — кулемети на стернях.
Революція. Війни.

Ждали довго. І вітер відносиав
сірі хмари, спогіднював простір.
Не в женців, — їх нема на покосах, —
краплі поту, як брості.

Не в женців. І лани не засіють —
цього року, сіяч бо в поході,
щоб воскресла столиця Андрія,
дух вояцький в народі.

АНДРІЙ ГАРАСЕВИЧ

Столиця

I.

У синяві степів, у слави димі,
де Дніпр рвучкий основи міста міє,
де доля — тінню лютої повії,
ти сниш минувшину непримириму.

Пливуть віки верхами золотими,
і буревій війн вовками виють.
На лицарський порив блакитний Київ
благословля Великий Володимир.

Крізь золото козацької держави
пройшла орда. Хрипів кривавий Батий.
Вогнем і кровю карбували славу

сини твої кремені і чубаті . . .
А ти стойш, щоб з смертю воювати
наперекір покореній Полтаві . . .

II.

Вже хмари котять півночі туман,
лягають брилами на древнє місто.
Померкло золото доторілих бань,
і буря бе сухим осіннім листом.

Пустило сонце кров руду із хмар
і потонуло, кануло в бевзті.
На сконі дня росте грізний казан —
це роаправляє тіні крил Мефісто.

Під ним у муках корчиться Дніпро
і виє степ голодною хугою.
На бруках в тебе анов чорніє кров,
голодна смерть нечутною рукою
спиня людей... Під мурами, під тином
там тіні йдуть з близкучими очима...

III.

Ударами здригнеться далечінь,
загравами покриється багрово.
Проти мечів піdnімуться мечі,
і порохом руйн закуриш анову.

Крізь дим пожеж, харчання і кличі,
потвори танків у вогні і крові,
а дітьми заарізаними на плечі, —
знов тіні Гонтові й Залізнякові.

І поховають. Спомин припаде
страшні могили, наче древній порох.
І встане сонце дуже й молоде

над вежами Софійського Собору.
На ліс і степ, на гори і пороги
розіллють давони пісню перемоги.

Л. ОТАМАНЕЦЬ

* * *

Задумані десь сплять степи...
Гей, вдарте в струни бурь бевтями!
Хай анову заблищать серпи,
нехай запалаяться вогнями.

Бож тужно-тужно так чекати,
на горах снити сни про сяйва...
Даремно рокоту шукати
у шумі сосон зеленавих.

Так хочеться припасти ниць
на полі спекою прикритім
і чути шал і спів рушниць,
і орлі клекоти в блакиті...

Колядка

А в полі, в полі, й у виноколі,
стоять намети з білого шовку;
а в тих наметах все столи стоять;
все столи стоять позастилані,
позастилані все килимами;
а на тих столах все кубки стоять,
все кубки стоять понаповні;
між тими панами красний паничущий,
красний паничущий, пане Іване.
Перед паническим вірній слуги:
просяється вони у Невір-землю:
„Пусти нас, пане, у Невір-землю!
Пустимо стрілку, як грім по небу:
пуштимось кіньми, як дрібен дощик;
бліснемо шаблями, як сонце в хмарі!“

Похвала залізу^{*)})

Желізо доброє важте і над злато.
Злато бо потемнієт без него, як блато.
Что злато і что сребро ляхам пользовало,
колиکів ж богатства желізо побрало?
З сребрих полумис отци наші не ідали,
і з золотих пугаров они не пивали:
о желізі старались, желізо любили,
і велику тім себі славу породили.
Оних путем ідіте, оних подражайте,
слави іща, богатство ви за ничто майте.
Не той славен, котрий много лічит стада,
но іже многих врагов своих шлет до ада:
сему єдино токмо желізо довлієт,
а злато іли сребро ничтоже успієт.

На послідок глаголю: сами не купчуйте:
лука, стрілки, мушкета і шаблі пильнуйте!
Куплями бо обязан житейськими воїн,
імени сего весьма таков не достойн.
І дітей своїх, скоро отправлят науки,
до сей же обучайте козацкої штуки.
Тако творя, вражій потрете навіти:
радость сю на многі удержані літи.

^{*)} Уривок монологу Б. Хмельницького (під час його віаду, як переможця, до Києва) в драми початку XVIII ст.: „Милості Божії“.

УЛАС САМЧУК

Сонце з Заходу

(Уривок)

Погода змінилась раптово, несподівано. Вчора дощ, сніг, сьогодні сонце, майже яскраве, ніби на провесні... Гора з руїнами замку залита сонцем, а долиною Тиси від Севлоша подихає теплий, тріпотливий вітер. Його дотики скрізь наводять порядок... Сушать хідники, зменшують калюжі, відчиняють вікна... На парканах воруваються обідрані плакати, заклики та оголошення. Перемальовані, свіжі вивіски привітливо зі всіх боків говорять зрозумілою, доброю мовою. Битими шляхами від Копані, Ізи і Салдобошу повільно пливуть до міста валки возів, запряжені хирлявими конятами, волами чи буйволами. На возах селянське майно, кувічуть поросюки, мичать телята. Жінки й чоловіки у своїх сірих, домашнього виробу, сукнях вуюшах, або у гунях в довго наверх вовною та шкіряних постолах, сидять мовчки на возах, або повільно, байдуже йдуть краями шляху. Місто („варош“), що до нього вони все своє життя ходили й їадили, змінилось до непізнання. Ось розліплені великі, червоні папери, а на них намальована жінка на троні. Перед нею, в піднятими, надто довгими руками, йдуть гуцули. Під їх постолами написано: „В своїй хаті — своя правда“. Другий папір зображує дві гадини, які роатинає гуцул широким мечем. До всіх парканів міцно, щоб ніхто не відшкрябав, приліплений напис: „Січ нову правду несе — нація понад усе“! По вулиці між людьми, худобою та машинами вештається дід у потертому одязі та великий вовняній шапці. Під рукою у нього купа паперів. Хриплім, глухим голосом він вигукує на ціле горло: — Нооова Сво - бода! Нооова Сво - бода! П'ятдесят філерів — Но - ва Сво - бо - да! Раз - у - раз підходять люди і беруть від діда папір.

Хідниками йдуть люди. Багато ріжких людей, ріжко одягнених, з ріжкою мовою. Селяни, міщани, жиди, чеські військові, січовики, жандарми... Гуртами, купами, натовпом в ту, чи іншу сторону, поволі і поспіхом... Раз - у - раз в гуркотом пробігають великі, зеленавої барви, обтроскані болотом військові тягарники. Тяжкі, неаграбні, ваболочені, напаковані валізами й людьми автобуси виїжджають, чи в'аджають до міста, або стоять і чекають на площі перед гостиницею, біля пошти, чи на валізничій станції. Брудні, роабіті, запряжені сухоребрими шкапинами, жидівські візваники підтюпцем, шарпливо снують у ріжких направлямках... Крамниці, аптеки, молочарні, робітні, готель „Централь“, готель „Рояль“, банки — все це відкрите навстежкінь, все це запхане людьми, все вибує рухом. У кожному закутку, в кожній дірі люди. Всі безладно посновані вулички, туди, у напрямку Тиси, де перетинає все валізничий вал, чи в напрямку Копані, аж до Ріки, що впадає в Тису, чи в бік Ізи, чи попід горою, аж туди на тисянську долину, все це так само засипане людьми, як і сонцем, що цього груднен-

вого дня світить ясно і спокійно, ніби хоче надолужити минулий, бурхливий тиждень з дощем та снігом.

А у віддалі во всіх боків — синяви, вириті беалистими лісами, гори. Вони тягнуться лавою в півночі на півден, пересічені несподівано широкою, розгалуженою Тисою. Вони пливуть в заходу на схід — там далі за рікою на румунському боці. Одна з них відійшла в бік і лягла, мов забутій шолом, самотна серед рівного простору, увінчана зубатою короною старого зарослого замку. Вона дивиться на розсипане коло її стіп містечко, мов вартовий, що бачить далечі простору й часу.

Дивиться вона також із своєї висоти на білій, новий будинок, що положився он біля її стіп; до нього веде в міста невелика, майже немощена, а одним хідником вуличка. По цій вуличці денніно, ніби мурашки, снують люди. Вони входять до будинку, вони виходять... Іноді вони гуртами зупиняються і стоять. Великий жовтої і синьої барви прапор постійно ависає з цієї будови. Два вартові з рушницями таксамо постійно стоять біля її входу.

Гора з замком повільно оцирав далечінь — вперед, взад, на південь, на північ. В минулі, в будуче... Золоте, яскраве, могутнє сонце заливає все навколо — довгу, хвилясту Тису, засипану соломяними селами долину. Опалові, зубчаті гори...

І, здається, думає гора, ніби мудрець, що прочитав книгу велику, в якій вписано все, що було на землі, заховане у сірі фалди віків. Вісім, десять, дванацять століть писано те, що було. Писані чорними літерами сторінки говорять придушеною, рабською мовою, таксамо, як сірі, стерти обличчя людей у доморобних, невідрабних вуйошах, які живуть у тих он купинах згиненої соломи, що засипають собою цю широку долину, ті вагірря високих хребтів, ті пригірки і авори. Там у мишулому поволі стирались ознаки людської свідомості мешканців тих купин. Тяжкий, немилосердний гніт лежав тут, мов камінь з доби льодової, що вгруз глибоко в землю, в думку, в душу...

Здається, книга минулого скінчилася. Мудрець дочитав її до кінця і зупинився в нерішучості: ставити, чи не ставити крапку.

Щостимісцевий, темний віа „Прага R 3“ повільно, плавко під'їджав до входу білої будови під горою. У ньому сидить старший пан у чорному одязі католицького священника. Біля нього молодий парубок, у січовому, темно-синьому одязі з пенсне на носі.

Люди, що йдуть хідником, вітають авто. Спокійно, тихо воно під'їджав до входу будови і зупиняється. Люди стають, відімають капелюхи, чи підносять догори правиці. Два вартові при вході превентують зброю. Швидким рухом вискачує з авта той, що одягнений у січовому, і помагає старому панові висісти. Невисокого зросту, у темному з бобровим коміром пальті, у темному, фетровому капелюсі, виходить він, байдуже підносить для привітання капелюх і зникає за шкляними дверми будови.

За дверима невеликий вестибюль, від якого під кутом, вправо й ліво, відходять два довгі коридори з цілим рядом білих дверей.

Широкі, гранітові сходи, застелені червоним кокосовим хідником, ведуть на перший поверх.

Зараз за дверима стоять два січовики з револьверами біля пасу. Біля входу на сходи столик, що за ним сидить інший січовик і роздає приголосення на приваття до того, чи іншого відділу президії уряду. Тут постійно купчиться багато ріжноманітних людей.

При вході пана в чорному все це швидко обертається до дверей. Січовики стають струнко і підносять догори правиці. Старий пан таксамо повільно підносять капелюх і тяжкими кроками підноситься по сходах до першого поверху до дверей з написом: Президія Влади Карпатської України.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

Рейд*)

— — — — —
Вони найщастливіші в світі люди. Вони не знають бесонних ночей, вічних хитань, коли думка облітає невідомі й неміряні простори, окутує себе фіміямом прекрасного майбутнього, і зараз-же кидає все це в землю, в труну, і бачиш, як у люстерькові, воскове лицо своє й заплющені навіки очі. Вони не знають обсипаного листя надій, їхнє серце не беться в повсякчаснім чеканні смерти...

Найнеможливіші плани, що вдалися-б безумом звичайній людині, виконуються точно. І не знаємо ми щастя таких людей, бо стоять вони остоною серед мільярдів людських істот, стоять на скелі, і плащеться хвиля до їхніх ніг, плащеться в погоду і в бурю, коли блискавка роздирає небо, і замовкає все живе.

Гляньте на волю таку, коли вона починає титанічний біг. Падають і підіймаються в небуття міста й країни! Сказане випадково слово став символом мільйонам живих й прийдешніх людей. Воно, маючи на собі печать волі, може затрусти землею.

Ніч пролітала помалу. Шахай, попередивши свою жінку про вранішній виступ із села, спав тихо, наче й не спав зовсім. Снів фантастичних і нереальних він не знав. Така була його вдача. Сонце сідало на ланах десь унизу. Стрімкі скелі вставали перед ним і його військом. Ось їде він камяною дорогою, тільки підкови вибивають іскри. Шлях лежить перед ним довгий і все на гору. Він чув, як військо гомонить позад його тривожно. Як вірветься іноді вершник який — з дороги в безодню. Беться з конем об каміння гостре й летить униз у долину. Серце холодне в Шахая, не знає він жалю. Веде дорога вгору до мети. І, наближаючись до ясного верхівя, він бачить нові й нові простори, оповиті туманами.

*) З роману „Чотири шаблі“.

Серце спішило, неясний давін роаливався в повітрі, і довга стрільчасти хмара затопила все, тільки плив, погасаючи, неясний давін.

Нове видіння — живе й реальне розкрилося, як велика квітка. Бій іде по всій полонині, не вгасаючи й не роапалюючись. Нові й нові сили виходять на поле і стають на місця, як шахи. Ворожа рука бере їх потрохи, фігуру за фігурою, авільняючи місце своїм. Але вперто й помалу крадеться піхота. Ось вона лагодить кулемети. Бе сигнал! Як порох летять фігури й пішаки. „О, я собі зумів вибрати командирів! Хіба не амре кожний із них за мене десять разів? А чи повірить хто із моїх, що мене можна подолати? Загінотизувавши себе моїм ім'ям, вони робитимуть чудеса. Наче прапор несуть вони мене в серці. Я не такий, як вони? Але воля моя не знає меж! Історія запише мене на свої білосніжні сторінки. Імя мое Шахай — перемога“!

Аж злітнів трохи Шахай від такого сну. Ще пролетіло щось, не залишаючи сліду. Шум пройшов у голові, і Шахай аручніш повернув на подушці голову. Перші давіночки свідомості майнули. Ще не прокинувшись, Шахай знає, що це будить його воля, який він призначив час розвбудити. Розплющуючи очі. І на цьому остаточно прокидаеться.

*

Крик про допомогу лунає й лунає з Павлівки. Остюк геройським наскоком захопив село, відступив з нього, знову вдарив на ворога. Ніхто не підтримує його аліва. Піхота вже запізнилася на півгодини з Синъчаками. Кулеметами й ручними гранатами вигнали Остюківців із половини села. Сам Остюк, тяжко поранений в хребет і контужений, — залишився на ворожій половині. Оскільки вже видною була його смерть, що ворог навіть кулі пошкодував для Остюка! Його шалені кіннотчики, поховавши й розгубивши коней, вирішили вмерти, а відбити командира. Як розвлютовані соколи, кидалися вони на ворога! Як закривалена птиця, що погубила й очі в борні і ледве махає перебитими й поламаними крилами — так билися кіннотчики.

Загальний бій почався давно й розгорався тепер, як пожежа. Командир Шахай стояв перед Ковалевим Хутором. Він послав уже до Синъчаків на допомогу піхоті всю решту кінноти в двома гарматами. З ним залишився Соса з батареєю та кількома кулеметами, без піхоти й кінноти. Шахай поставив останню ставку. Синъчаки мусять упасти!

Праворуч за верству від нього, стояв Санька зі своїми гарматами і стріляв по ліску, що проворо зеленів неясними бруньками недалеко Павлівки. Звичайно там був ворог.

Марченко водив в атаку на Синъчаки піхоту. З гвинтовкою в руці кидається він на ворога в перших лавах. Не раз і не два однокочувались назад, як хвиля, партизани. Не один боягуз упав од руки Марченка. Галат, перекосивши ворожу кінноту, що полівала була на його машини за лаврами, ловив тепер під кулями коней і поповняв ними недостачу в тачанках. Його весела парубоцька

вдача розважала себе щеймовірно-довгими прокльонами, наче молитвою. Він готовий був розтрощити свою піхоту, що к чорту годиться!

Саме тут прийшла підмога. Дві гармати почали зразу з шрапнелів. Синьчаки впали. Пораненого Марченка повезли на тачанці вперед — підбадьорити й підняти дух у піхоти, що наступала на Павлівку — на допомогу Остюку.

Шахай цей наступ побачив. Ворожі гармати, що здалеку — з-за Павлівки влучали Саньку й Ковалів Хутір, замовкли. Там починається остаточний і рішучий бій.

Саньчині гармати теж перестали стріляти вперед по ліску. Вони промовчали трохи, мабуть, перешиковуючи фронт, і стали кидати снаряди геть у правий бік, частіше і частіше, а потім почали шрапнелями. Якась піхота знайшлася на правім флангові і йшла тепер на Саньку.

Користуючись тишою, чи може час прийшов — висунулась із далекого ліска лава піхоти. Вона пішла в атаку на центр партизанського фронту — Ковалів Хутір — на Шахай.

Тут і починається справжнє діло. На три частини розподілено партизанів. Кожна б'ється за своє життя окремо. Ні одній не можна впасти, бо тоді загине решта. Марченко штурмує Павлівку. Послідом від бою та крові кіннотчики знайшли Остюка. Вони його ніжно кинули на підводу й вселили за собою, як бога. І Остюк знаходив силу іноді підняти з підводи руку, посилаючи в бій. Троє найкращих командирів стойть тут. Хіба можна перемогти Марченка, Остюка й Галата, доки вони ще живі?

Саньці приходилося круто з гарматами. Він втратив немало людей і, стріляючи що-хвилі з гвинтовки, допомагав пораненим „номерам“ шарпати за ремінець і розкривати ящики з набоями. Він кидався, як чорт, у порохові диму, одночасно роблячи кілька діл. Його прокльони підняли-б і мертвого з могили. Голос його grimів, як труба. Він закричав суворим і полохливим голосом, плутаючи лайку з дистанційними цифрами:

— Став на картеч!

Ковалів Хутір теж розпочав бій. Шахай завів свого коня за скиру сіна і став розмовляти позад гармат із Сосою спокійно й тихо. Це його правило: що важчі справи, то тихше й спокійніш він говорить.

— Товаришу Соса, — каже Шахай прихильно, — завжди у найнебезпечної місце я посилаю Сосу. Чому? Тому, що я знаю — ніколи того місця не візьме ворог. Ви зровуміли?

Соса від радості роацвін. Весь його страх придушила одчайна рішучість. Він став покрикувати на людей, що подавали снаряди. А Шахай усміхнувся собі непомітно і ходив позад гармат розмірним, нешвидким кроком.

Кулі почали літати частіш. Велітенський бич раз-у-раз хльоскав в повітрі. Дехто з людей упав коло гармат і хрипів, скінчуючись. Соса підняв комір шинелі, наче од вітру.

— Не поможет, товаришу Соса! — сміється Шахай.

— Прутъ, — Соса вилявся, почуваючи себѣ, якъ школляръ, якого застукавъ учитель.

— Не лайся въ такімъ місці.

За скиртою почувся свистъ і стогінъ. Упавъ на землю кінь і ставъ битися головою. Ворогъ ішовъ въ лобову атаку на гарматы, негусто стріляючи, і відъ цієї хмари, що насувалася такъ низько, поволі окоплювавъ смертельний жахъ. Ехъ, ти сонце зъ високого неба, погасни хочъ ти въ цю розпачливу мить!

Підбігъ ординарецъ відъ Саньки.

— Що робити?... Передававъ товаришъ Санька, що не втримається зъ гарматами. Насіла вже проклята піхота!

Шахай мовчки подивився на ординарца. Потімъ одказавъ тихо й роздільно:

— Скажи Саньці, хай умирає.

Ординарецъ рвонувъ коня. Побігъ.

— Вернись! — крикнувъ йому Шахай, бо побачивъ, якъ вилетіли зъ-за ліса Галатові тачанки, і піхота партизанска мчала підвадами на ворожий тилъ.

— Передай Саньці, черезъ пять хвилинъ вінъ буде гнати ворога.

Прекрасні хвилини! Ви ніколи не вітреетесь і не припадете пиломъ! Довго ще въ тихихъ походахъ співатимуть вашу славу!

За скиртою „Сірий“ мучився, якъ людина. Випадкова куля доЛетіла туди, розбила йому ногу й груди. Шахай вийнявъ ізъ кишені револьверъ і добивъ свого вірного коня. Далі Шахай повернувся до гарматъ, що перестали вже стріляти — така каша заварилася на полі бою. Соса не чувъ землі підъ собою відъ радості.

Далі прийшовъ въ хутора Макаръ подивитися на бій. Довго придавлявся въ далину, зважуючи сили й завзяття. Сказавши: „Тепер можна вже й мені випрягти“, — пішовъ.

Стали вертатися поранені зъ Павлівки. Підіжала підвода въ Остюкомъ. Підъ нимъ було до біса рядені і сіна. Лежавъ вінъ високо на підводі — півтолій, обмотаний чистимъ селянськимъ полотномъ — скитський велетень вертався додому зъ перемогою. Коло голови сидівъ його вірний кіннотчикъ, коли сама туга може прийняти цей грішний образъ.

Остюка веали въ село до лікаря й зупинилися коло Шахая. Шахай нахилився до Остюка, що відъ муки одкривавъ і закривавъ очі, і всміхнувся одному йому. Це була найбільша нагорода.

— Ти не помирай, гляди, Остюче.

— Не помру.

Остюкъ скрививъ губи відъ болю, і вся його любовъ засвітилась въ очахъ. Його повезли.

Ранокъ весняний розносивъ бойові звуки. Сонце піднялося високо і йшло ще вище. Перемога! — відгукувалося въ понітрі. Перемога! — кававъ степъ. Перемога!

Шахаєві підвели Галатівъ подарунокъ — вороного коня. Справжня арабська кровъ текла въ німъ. На шиї бувъ доказъ — невелика ямка, якою помітивъ його Магометъ, придавивши палецъ до шиї. Сухі ноги його нетерпляче били объ землю.

— Арабъ! — каже Шахай, сідаючи въ сідло.

— Не араб! — кричить з боку Соса, бючи по гриві свого коханця. — Він гірший за мого. Не личить він Шахаю!

— Спробуємо!

Соса став урівні з командиром.

— Почнемо авідси. — сказав Шахай, поводом попестивши нового коня свого. Погляд його зупинився на шпилі далекої могили, і він на неї показав Сосі.

— Яхчі! — прохрипів останній.

Шахай оглянувся на своїх партизанів, що були вкриті пилом перемоги. Кіннотчики закривавлені, як рівники, похитувались на сідлах. Їх було мало цілих, і скажений вогонь бою ще не вицвів на обличчях. Тачанки з кулеметами нешвидко іхали змореними кіньми. Галат, поранений в щоку, наспінляжав на тачанці, поклавши руку по авичці на кулемет, теплій ще від роботи. Він захрип, як біндюжник, що-хвилі плювався кровю, тримаючи червону ганчірку коло щоки, і лаявся страшно й богохульно. З усіх боків бренів день. Підїадила на ристях перша Саньчина батарея. За ліском, на пригорку дорубували останній ворожий загін, що боявся здатись. Страшний блиск клинків сотовся над головами.

А через хвилину лопотіли по дорозі копита командирового араба, хвіст-у-хвіст із ним ішов кінь гарматчика.

— Ex, і душа доброй конь! — співали тихо кіннотчики, піднявшись на стреманах.

Степ наче поасленішав за ніч. Не по днях, а по годинах росла трава. Можна було взяти травинку в руки й почути, як веться вона й росте. До самого обрію лежав шлях, вибитий підковами. Коні мчали.

Раптом брязкіт шабель, льот шапок і кінське іржання сповістили Шахаєві перемогу. Вихорем вилетів на шпиль могили вершник і став там, як памятник. Простягнута рука застигла, показуючи вперед, ніби бронза раптом потекла в її жилах.

Тло південного неба поломеніло!

ОЛЕГ ЛАЩЕНКО

Перемога*)

31. серпня 1919 року веднане військо увійшло у Київ. Жовтоблакитні прaporи війшли над містом і освятили місто; „жінки, діти, мужчини і майже всі з квітами... квіти давали у руки старшинам і козакам, квіти кидали під ноги коням... шлях був устланий квітами”; — і місто знову вовстало з неслави як Город і Столиця, образ якої століттями леліяли в серцях покоління.

*) В статті цитуємо тексти з літописів, „Слова о полку Ігореві”, роману Яновського: „Чотири шаблі” й спогадів В. Чабанівського: „Вступ Українських Військ до Києва 31. серпня 1919. року”. Звідки що зацитовано, читач без труднощів розвізнає. (До інших цитатів долучені навав їх авторів в тексті безпосередньо).

Зєднаній армії протриматись — в причин, які тут годі нагадувати — в Києві не прийшлося: зєднана армія мусіла залишити Київ, і Київ знову став жертвою чужих полчищ, але цього разу Київ не впав! Армія мусіла залишити Столицю, але значіння дня 31. серпня не поминуло — день 31. VIII. 1919 р. — не зробився архівним днем!

Днем 31. серпня нація коронувала себе! Нація, що в дороді віків загубила своє духове я, що в дороді віків стала народом, і навіть людом, і навіть колективом безіменним, висловивши живу волю навернути Столицю, в зачатії стала вже знову нацією і володарем; а піднявши за Столицю аброю, висвідчила істинність своєї волі; а, здобувши Столицю, воплотила свою волю в житті!

Часи найвищої слави Столиці — часи найвищої слави держави! З втратою Столиці втрачає нація себе, бо Столиця є синтезою, завершенням, вінком, короною, банею, що зводить у живу цілість, у високе одно мури держави. Що вища ця баня, то певний камінь, а якого вона вояноситься!

І, щоб „не дати наломитись в ярмо чужої влади“, рече Володимир: „се не добро єсть — мало городов около Києва. І нача ставити городи по Десні, і по Устрі, по Трубешеві, і по Сулі, і Стугні“. І навколо столиці зростав „дуже міцна й довга огорожа“, а понад Стугною ідуть аж три лінії валів, і вали — іноді по два-три рівночасно — перетинають суходол, вагорожують дорогу дикому полю; на горбах, між яругами, ріками й багнами, вали виростають в городища, замикаються городами, ростуть Люблин, Холм, Ярославль, Львів, Галич...; й землі невідомі, заховані в лісі, загублені в полі, землі деревлян, дулібів, тиверців..., виходять в небуття на світ; і рід вростав у волость, волость — в державу, а держава „світло світлая і украшена земля Руськая“, проростає свій суходол і сягає за море: „возмножається Руськая земля“, „відома і слішма єсть всіми конци землі...“ „Все покорено било Богом крестьянському янику, поганській страни, великому князю Всеволоду, отцю его Юрію, князю київському, діду его Володимиру і Мономаху, которым то Половці діти свої лякали в колисці, а Литва із болота на світ не виглядала, а Угри твердяху каменнийгороди желізними вороти, аби на них великий Володимир тамо не виїхав; а Німці радовахуся далече будучи за синім морем. Буртаси, Черемиси, Вядя і Мордва пасічникували на князя великого Володимира і цісар Мануїл цареградський страх імія, поне і великиї дари посилаша к нему, аби под ним великий Володимир Царегорода не ввяв“.

З упадком Києва — „города Дніпрового“, „суперника Царгорода і преславної окраси східньої Церкви“, „руського Єрусалима“, города, що його князям славу співала чужина — „Немці, Венедці, Грекі і Морава“, города, що на його торги звовились в чотирьох сторін світа „золото і паволоки, овочі і вино“, що його вулиці й площа прикрашали статуї з упокорених міст („і поставив Володимир біля Десятинної адобуті у Корсуні бронзові коні...“), города, що виростав із легенди (Кий, Щек і Хорив), що на його банях спочила небесна благовість (Андрій Первоаваний), города, що його

„будівничим і ремісником був сам Бог“, — з упадком Києва, „матері городів руських“ — падав княжа великороджана!

З упадком Києва — за татарського лихоліття лишилося в ньому двісті домів, „та ї ті люди живуть в тяжкій неволі“ — на ряд островів торощиться український суходол; і земля кожна починає знову жити „своїм життям“, знову „живячу кождий з родом своїм“ і „рекоста бо брат брату: „се мое, а то мое же“. І починає князі про малов „се великоє“ молвити, а самі на себе крамолу ковати; а поганій во всіх стран приходжаху з побідами на землю Руську... Тогда по Руській землі рідко ратаєві книахут, но часто врані гряхут, трупія себі діляче...“

Доперва кілька століть піаніш, за апогею Хмельницького піднімається нація до висот прадавньої величини.

Україна Козацької доби не має, проте, своїй ціlostі до кінця вивершеної свідомості себе, як тіла метафізичного та історичного; авторитет короля (царя) раз-по-раз заслонює авторитет гетьмана; Україна Козацької доби уміє здобути, але не уміє свою перемогу закріпити: де побідила зброя, поставили побідні прапори. Свої полки водить під Хотин рятувати Польщу, а коли повстає сама проти Польщі, і перемагає Польщу, і валить собі П під ноги, коли в ногах козацького гетьмана лежать польський король і Варшава, не має відваги наступити на іх маєстат, „переговорює“ за збільшення кількости реестрових полків і місце митрополита в польському соймі, — перемагає, але не упокорює, зі своїх перемог не уміє видобути — Перемоги; коли полки Виговського устилають на конотопському полі трупом „великій войська его царського величества“ і „річку Сосновку оними же наповнюють“, і переляканій цар збирає мешканців Москви будувати вали і думав про свій відступ за Волгу, Виговський мусить повернати переможені полки у власну землю; і марно борсається Мазепа в марній туї одягнути в золото Перемоги ідею держави, ідею що в цілій своїй величині розквітла в його душі, і марно борсається в огні Руїни козацький суходол.

Козацька доба не має Столиці, яка б опоясала валом поле; не спромагається на тривало закріпити за собою Києва — її державу вивершують Батурин і Чигирин, але їх бані не дотикаються неба. Коли ж на момент здобуває Київ, і Хмельницький совершає тріумф свого війду в Столицю, і з очей Хмельницького спадає полуда, і Хмельницький починає усвідомлювати, що він Богом обраний Вождь — „Монарха руський“, коли Столиця встас в золоті нової слави і зброя горить пломінем Перемоги — починають знову зростатись розламані землі в Землю одну, українську козацьку великороджаву і ціле національне життя — слово й меч — стають на службу Богові свому. Але птах щастя, що сів був на козацьку землю, виривається від рук — „треба чекати нових сотні років і на свой ший нести прокляття мільйонів“, і води багаті, стихія чужих морів заливають козацький суходол...

Упадок княжого Києва, потім Києва Хмельницького іде рівно-біжно з упадком свідомості нації свого місця у всесвіті, втрати відчуття нації безпосередності свого звязку з Богом — нація пе-

рестав бути собою, став неповною нацією, колективом, що його поєднує в одно ціле вже більше первень пасивний (спільнота фізична), ніж первень активний (спільнота волева).

Робимось поступово народом селянським і тим самим народом неісторичним: наша культура поступово перестає бути культурою національною, стає культурою сuto-народньою, духове життя наше відходить в провінцію, замикається селом, досконало володіє деревом, натомість вже не маємо сил, щоб опанувати камінь. Відступаємо з городів своїх і городи наші заповнюють чужоземна тьма.

Народні маси ще живі рівно живим вогнем, вибухають раз-попраз живим пломінем, мають ватажків сміливих вірою і високих мудрістю, мають ще Гонту і Залізняка, але вже не мають греблі, яка б народню повінь зібрала в одно річище, не мають над собою бані, яка б запричастила ці маси духові, вежі, які б переможно сформували і вивели їх до висот!

А ще далі, стративши свого Бога, маси ці — в минулому „народ дуже суворий“, „народ загально знаний зі своєї вайовничості“ — „міняють свою добру — рідину матір на пяницю непотребну“, починають в сфері духовій жити „подлим стилем“, дегенерують в люд „славний“ лише зі своєї „фантазії та поетичності“, в малоросів і рутенів, стають посміхвищем, срамотною во язицех, притчею, рабами і підніжками. Земля, на якій живуть „лід огляdom простору рінна королівству, родюча, зі щедрою природою країна...“, але на тій землі не є вони більше панами, сіють хліб, але чужі руки забирають жнива.

* * *

Днем 31. серпня народ викупив свою Столицю, запричастивші й кровлю й духом!

Дня 31. серпня на балкон київської ратуші скеровано рушниці, все затихає і на балкон виходить козак й тріскає держало і падає вниз прapor ворожий; прapor підхоплює сотник Божко й, спинивши раптово коня, що він аж сідає на задні ноги, кидає ворожий прapor під ноги коневі отамана, а з натовпу вибігають дві жінки й простягають прapor поперек вулиці, і через ворожий прapor входить зedнане військо в Столицю; і Столиця одягається в славу своїх прaporів, і тоді слава Столиці наповнюється.

Зedнана армія — обідрана, голодна, боса — здобула 31. VIII. Київ, і освятила його; і Київ перестав бути збіговищем крамарів і блудниць! — за Київ і в Києві знову пролилася українська кров, і Київ пролив свою кров за Україну, і Київ став знову щитом, ваборолом, муром,городищем, Городом України, і став Столицею України. І став Столицею Київ, бо через століття несе благословенство Столицею бути! А ставши Столицею, повягає свій простір, поле вже не роабігається в безкрає і хаос формується, а безволні небуття виступає земна твердь, оновлюється українська земля, і небо піднімається в гору „блакитними вежами“.

Визвольна боротьба — що в Й прапочатах стало само Слово — муз Шевченкова, — розідрала звісі дійсності, розкрила не-

бо; переходячи через пробу вогню, смертю поборюючи смерть, запричащається народ живої вічності, чує на собі безпосередній дотик благословенства Божого й віднаходить своє місце в всесвіті — вже анае, звідкіля вийшов і куди іде, „і вибух голосить твій прихід!“ (О. Ольжич).

Нова українська духовість починає (на цьому, як і на тамтому березі українського суходолу) розкривати свій історичний зміст, наповнювати свою правдою дійсність. Є це духовість суверена і самовистарчальна, не пристосовується і не уподоблюється до подій, а наступає на них, сприймає їх агори, хоче „до краю думати й до краю діяти“: „...не загинула ще честь і хоробрість, любов і ненависть, дружба й самопожертва вже підносяться з забуття... Яка воля віє над землею“.

З „нињского“ народу стаємо поступово в горінні й муках знову суверенним народом — нацією, що вже має під собою власну землю, а над собою власне небо, й що несе в самому собі свій власний авторитет, що чує в самому собі своє право і свою правду. Вчора сміялися з нас — сьогодні ненавидять, камінь, що його відкинули будівничі, лягав в основу нового города, оновленої Столиці й з цього камня мають возноситись духові вежі! Що глибше усвідомлюємо себе, як націю державну, то яскравіш бачимо, як гряде наша Столиця, і Столицю більше не мусимо шукати по чужих світах — „куди вітер віє“; „ні Росії, ні Європі не зрозуміти синів твоїх!“ (Ю. Липа).

31. VIII. 1919. року в Київ увійшло зіднане військо: здобуто Столицю не парламентарськими теревенями, а чином, і не з парламентарськими „гаслами“, а зброяю — з аповітом 31. VIII. 1919. року — стоймо під стягами плечима до плечей в очікуванні часу.

Поставити за ідею зброю, освячений правдою ніж, надію скріпити „шаблею по Бої“ — засвідчити свідоцтвом найбільшим свою волю дати в заставу себе цій ідеї, надати живого змісту своєму слову, бо слово, за яким не стоїть чин — пустоцвіт! Держава, що не здобула шаблею, шлях, до якої не скроплює і не освячує кров, не є живою державою; держава, що її сфабрикував папер і ще раз папер, чорнило і ще раз чорнило, що силу свою бачить не в залізі гармат, не в напнятті волі до Перемоги, а в кількості вагонів масла, така держава упаде і Гармати переможуть Масло! „Серебром і золотом не найду дружини, а дружиною найду серебро і золото, так і отець і дед мой дружиною доискались серебра і золота“. (Володимир Великий).

І Україна живе в найбільшому духовому напнятті, говорить найвищими духовими символами (Дружинна поезія, Слово о полку, Козацькі думи, Шевченко, сучасна лірика і т. д. і т. д.), коли говорить І меч; і навпаки, коли мовчить зброя, коли гасне воля перемогти, — мовкнуть І музи! Духово жити — не киснути і гнити в чорнилах! — і лише та праща не хапається за меч, яка не має нічого сказати, для якої дійсність статична в більша за дійсність, що гряде. І від прадавна кував наш народ зброю, „потрубаними повиті, под шеломи взеліяні, конець копія вскорілені, пути

ім відомі, яруги ім зняемі, луці в них напружені, тули отворені, саблі ізострені...”, і зброя прославив своє ім’я і сам прославив зброю: „поперед війська конем іграв, а позад війська мечем рубав, хвалиться конем перед королем, перед панною гострою шаблею...”, „військо йде, хоруговки мають, попереду музиченки грають...”

Українська держава козацьких часів — Військо Запорожське, а її володар — Гетьман Війська Запорожського; і територія її поділена на полки й сотні, полковник — і військовий начальник краю, і цивільний адміністратор краю; козак — уосіблення, синонім українця, і ця свідомість не губиться в серці народу до наших днів: приходить національний звір і убогий ратай і холоп прокидався козаком, а лицемір сільський учитель оживає маршалом степу, проржавіле рало обертається в меч і меч тужить до перемоги!

Коли виразник нашого недавнього, збитого в пантелику „латиною і московщиною“ „інтелігентського“ минулого, дрібний „беврогий“ — і тим найстрашніший! — мефістофель тодішньої нашої дійсності хитро мудрув, як аручніше приподобитись до подій, врадити власну зброю — „невже зародки української буржуазії хотять повторити історію всіх тих злочинів мілітариаму, яку мали старші її сестри. Українська демократія повинна в цей час добре пильнувати. Українського мілітариаму не було, не повинно його бути й далі...“ (Винниченко), — Земля кличе по зброю „за всяку ціну... У кого в руках зброя, той і буде диктувати події“; і Земля, „окрадена і збуджена у сні“, що не знає сама ще себе й не знає ще своєї Столиці, що знову куб сама на себе крамолу, — перепалює вогні все чуже і наносне своїй істоті, і кровю змишає аі себе напластиування подлих днів, і поступово починає розвізнавати як над нею сходить з дому пожарів, загублений у віках образ Столиці, вінка, корони, бані держави!

Столицю втрачено, але ще в більшій славі підніметься вона знов! Наша теперішність в дорогою до неї і що більше падає нас на цій дорозі, то високіша буде ця слава; — і видблик її грядучої слави спочив був на хвилину, коли здавалось, що вже прийшов час, коли здавалось, що сонце починає йти на Схід зі Заходу, на убогих мурах одного убогоого міста, і ми своїм фізичним зором могли діткнутись її і „во плоті пізнати“ її подобу! Здобудемо, воплотимо свою волю в життя, бо без Столиці не матимемо навіки зможи згасити своєї духової спраги, будемо пустоцвітом, вічними ізоями, народом окаянним, Богом проклятим, без Столиці, скільки б не перемагали ми — не осягнемо останньої і найбільшої Перемоги, яка ім’я нації запише в книгу вічної жизні; бо лише через Перемогу можемо наповнити дійсність правдою, яка горить в нас! Київську Лавру ставило й ставило дванадцять братів. Та якесь чудо творилося: що поставлять через день „те за нічувийде в землю і не слідно роботи“: ставили так брати вже дванадцять років і все, що поставили входило в землю; і тоді сказав Лавро, Богові наймиліший з братів — „...треба нам завершити“; і почали брати вивершувати мури, „як має бути“ — „дали копулу

й хрест і скінчили роботу". І від тоді зачала церква виходити з землі, „аж поки не вийшла вже вся і стала висока, така висока, що люди не виділи ще такої".

Поезія поразками останніх часів, знаємо, що остаточна Перемога за нами, зпід рук своїх не пустимо вдруге птаха щастя; — нація в наступі, несе собі волю перемогти, і коли круки досита напуться крові з ворожих тіл, — нація „в білому плащі" через Браму увійде в свій Город, свою свободну Столицю, правічну матір свою, і принесе із собою на лезах обоюду гострих мечів честь і славу чужих народів, а той, хто їхатиме на коні білому попереду... з великою славою й честю віде в Київ, і вийде противу сму множеству народа, ігумсии со черпариці і попове всого города Києва в ризах, і прийде ко святій Софії, і поклониця святій Богородиці, і, сіде на столі діда свого і отця свого". „І вибух голосить твій прихід"!

Др. М. ГНАТИШАК

Театральне мистецтво як національно-виховний чинник*)

Режисер Таїров оповідає в одній своїй книжці, як на представленні „Отела" в чикагському театрі 1909 року славний артист Віліям Батс в ролі Яга настільки зворушив якогось американського військового, що цей вистрілив зі салі на сцену у Батса і повалив великого артиста трупом. Після того сам також застрілився, а сентиментальні американці поховали їх обох разом та на нагробнику написали: „Ідеальному аристові й ідеальному глядачеві".

Сумніваюся, чи того рода відрухова реакція є дійсним ідеалом правдивого театру. Воно правда, що театральні артисти й режисери вважають вершком своїх осягів зачепити глядача до живого, приневолити його інтенсивно переживати все, що діється на сцені. Це й стало причиною прямування модерних театральних режисерів знести перегороду між сценою і глядачем, призначити глядачеві активну роль в театральній дії. Теоретики почали навязувати на старі традиції релігійних обрядів, з яких і виріс сучасний театр. У таких обрядах брали активну участь усі, жерці і вірні, так

*) Містимо статтю др. М. Гнатишака, хоч до низки тез автора ваймамо відмінне становище. Стосується це насамперед до тверджень про взаємовідносини між сценою і глядачем, про сучасний „агітаційний" театр, про реалізм, як стиль нового українського мистецтва і т. п. Поантинну (в нашого становища) оцінку мавнаних моментів дамо при нагоді. (Фрагментально така оцінка вже була подана в минулих числах „Пробоем" — спогадах М. Чирського про „Летючу Естраду" і рецензії того ж піттера на „Сніто Жертви"). Сподіваємося, що стаття дра М. Гнатишака і прояв нашого становища до неї спричиняється до творчої ферментації в цій ділниці мистецького фронту.

Редакція.

що це був дійсний театр активного глядача. Але дальший історичний розвиток пішов іншими дорогами і завернути його, здається, неможливо. Кожна спроба приневолити колесо історії, щоб воно почало крутитися назад, веде до непорозумінь, а навіть і до катастроф.

У висліді історичного розвитку чітке відмежування сцени і актора від глядача стало природним фактом, без якого нинішній театр перестав бути театром. І коли й були випадки, що театр приневолив глядачів до негайній масової життєвої реакції, — то в цьому ж моменті він уже не був театром. Напр. коли в 1813 році під час представлення „Німої“ в брюссельському театрі від сцени залунали слова: „любов батьківщини свята“, — публіка відразу скопилась до революційного чину, вийшла з театру й почала національне повстання. Але сама театральна вистава через це потерпіла. Театр якщо він хоче стояти на високому мистецькому рівні, мусить залишитися поза рампою, мусить уважати глядача за чинник, що сприймає пасивно, а не активно. Ця правда хоч може й неприємна для ентузіастів соціального і національного післанництва театру, — але всежтаки вона залишається правдою.

Та, з другого боку, ця правда зовсім не виключає іншої фундаментальної засади, що театр сповняє належно свою роль в народі тільки тоді, коли впливає позитивно на маси своїм змістом та ідеями. Лише що цей вплив є здоровий не тоді, коли моментально перетворюється в чин, а тоді, коли проникає душу поволі і глибоко, коли виховує кожну одиницю в національному дусі героїзму й самопосвяти і таким способом творить кадри карних членів нації, здібних не до відрухової поверхової реакції, а до тривалого душевного стану, який у слушний момент уже незалежно від театру переливається в героїчний чин. Театр має розбуджувати не моментальний спалах соломянного вогню, але тривалий жар душі. А це своє завдання сповняє не масовий театр в активним глядачем, а виключно лише високомистецький театр, івольованій непроходимою рампою від маси публіки.

Суттєва риса кожного театру — це його театральність, цебто його намагання зареагентувати зібраний публіці якісь культурні й ідейні цінності в задалегідь приготованій, вирежисерованій формі. Ось так уже сама суть театру ріжко протиставиться снам революційних ентузіастів про колективну, масову театральну творчість та про рішальний вплив глядача на таке театральне видовище. Оці видовища типу релігійно-національних чи революційних свят — по суті в нинішньому театрі не мають вже багато спільног і належать до сфери проявів збірного життя, в яких мистецтво може грati лише обмежену ролью.

Але ця сама суттєва риса театральності, яка ріжко відмежує театр від усіх експериментів типу релігійних, національних чи революційних масових спектаклів, — одночасно також вказує на необмежені можливості величезного виховного та ідейного впливу театру на національну збірноту. Це, зрештою, саморозуміла річ, про яку не сумнівається ніхто, крім некритичних, ліберальних визнавачів мистецтва для мистецтва. Зокрема серед українців пере-

конання про вагу театру, як національно-виховного чинника, має таку непохитну історичну підбудову, що ми всі сприймаємо цю тему як щось самозрозуміле. На початку нашого століття писав про це український письменник Сильвестер Лепкий, батько відомого Богдана Лепкого. В його книжці під заголовком „Театр і народ“ читаємо: „багато є речей, що будять почуття національної самосвідомості, що сполучують народ в одну велику і сильну родину. Та понад усе друге ділає в такім напрямі театр, а вже ціло в народу пасивного через злідні, в народу без енергії та ініціативи по причині тисячлітнього деморалізуючого гнету“. „Овид духа нашого народу, тиснений важкими хмарами, не перепускає аоряного неба, котре пробуджує духа до високих амагань та задушевних бажань. Оці хмари розігнати, цей тягар, гнетучий тягар скинути, це задача наших театрів. Тоді мов у дзеркалі побачить себе народ у своїх темних та ясних ділах, тоді він порозуміє свої світлі думки і свою бувальщину, що дають одиноке джерело цілющої і живущої води для відродження народу. Театр стойть найближче поглядової науки, а це тому, що підносячи подобиану життя до образу морального, патріотичного, пробуджує критичну силу, навчає й викликує ініціативу добрих діл, хоч не йде дидактичною дорогою. Якщо греки в цвітучій добі свого історичного життя заняли сучасно найвище становище в загально-людськім поступі, якщо греки, народець не конче великий і багатий, змогли боротися проти мільйонових азійських армій, якщо греки надали свою культуру цілій Европі, котра до нині мимо всього розмаху величніх культурних ідей мало двигнулася понад рівень класичної краси та старої правди, — то здається і грецький народний олімпійський театр був перший та найближчий учитель грецького народу... Чи не могли б і наші театри піднестися колись до світlosti олімпійських театрів“?

Те, що 40 літ тому писалося про українські селянські театри, можемо нині потвердити майже без змін. Лише що поруч культурного ідеалу античної Геллади і понад цим ідеалом — поставимо ідеал без порівнання вищий і кращий, ідеал національного поглиблення й патосу.

Не менше уваги присвячували театрів також інші українські письменники й культурні діячі. На східних українських землях, де народний театр довгі часи був єдиною прилюдною трибуною українського слова, театральне життя набрало в XIX ст. вищих мистецьких форм і ширшого розмаху. Також і аматорські театри по селах чисельно і під мистецьким оглядом стояли високо. Східно-український аматорський театр міг похвалитися старими, світлими традиціями ось хоч би аматорських полтавських і харківських сцен, на яких працювали такі світочі, як Іван Котляревський і Григорій Квітка. З середовища аматорського театру вийшов теж й архітвір української театральної літератури „Наташка Полтавка“. В пізніших часах справа аматорських вистав по селах зашкавила м. ін. знаменитого дослідника селянської психіки Бориса Грінченка. Подібно, як в своїх роаслідах про Шевченкового „Кобаaria“ на селі, він дав першорядний матеріял до пізнання літературних уподо-

бань і критерій українського селянина, — так знову в своїй вартицій праці „Народні спектаклі“, яка вийшла друком у Чернігові 1900 року, Грінченко прослідив вплив українського аматорського театру на село і виразно підкреслив ті моменти в поодиноких виставах, які нашому селянинові подобаються чи не подобаються. Ця праця Грінченка хоч ідеологічно перестаріла, ще й тепер може чимало помогти організаторам театру при психолого-тніому поглиблуванні їхньої праці.

Вкінці ще одним переконуючим доказом на те, яку важну роль грає театр, як виховний і агітаційний засіб, є факт, що такі майстри пропаганди, як соціалісти всякого роду, дуже сильно цікавались цими питаннями не лише практично, але й теоретично. Вже від початків революції в Росії присвячували театрозвії неввичайно багато уваги. Агітаційні військові і цивільні театри відіграли там величезну роль та напевно мали свій вплив на хід подій у горожанській війні на Україні. Також пізніше театр там стояв і нині стоїть у центрі уваги панівної верстви.

В порівненні з цим усім національний український табор залишився позаду. Зложилося на це багато причин. Перша з них — це факт, що новітній український національний театр ніколи не жив у нормальних умовах розвитку. Тому ніколи український новий театр і не міг розвиватися так, як театр інших вільних народів. Історія всяких заборон і шикан відома кожному, хто знає бодай трохи долю української культури. Цензаурні заборони — це теж окрема сторінка мартипології українського театру в межах московської й польської держави в минулому. Важким каменем тяжать на українському національному театрі також неавичайно трудні матеріальні умовини, серед яких мусять і нині працювати наші театральні трупи.

Але це давнє лихоліття нашого театрального життя не повинно нам затулювати очей і серед цих умов не сміємо ні хвилини забувати про величезну національно-виховну місію театру, про яку ясно говорили вже й давніші наші культурні діячі.

Ціль театру безперечно ідеально-моральна й суспільна. Але ця справа не така проста, як здавалося б на перший погляд, — бо тут входять у гру також мистецькі чинники, без яких театр не сміє обійтися. І розвязак цієї складної проблеми засобів, які в театральній ділянці ведуть нас через мистецтво до кінцевої ідейно-моральної і суспільної сили, — стане для нас ясніша щойно на тлі мистецької еволюції новітнього театру.

В половині минулого століття був європейський театр у стадії цілковитого занепаду. Минули славні часи Шекспірівського театру в Англії, минула доба буйного розквіту псевдокласичної драми Корнеля і Расіна, минула епоха авучного бел-кантада італійської опери — і на театральних помостах усіх культурних країн запанувала порожнечча і нудьга. Головною причиною цього занепаду театрального мистецтва було, поруч загальної тодішньої духової ситуації, головно розпаношення поодиноких славних театральних аристів-віртуозів, які старалися ставити на другий план своїх сценічних

партнерів та театральну постановку пеши. Планове, дійсно мистецьке віграння цілих повновартних ансамблів стало неможливим.

Перший імпульс, що пробудив європейський театр із цього загального занепаду, вийшов з Майнінгену. Князь Юрій II перебрав у 1870 році дирекцію свого театру та підніс його до такої мистецької висоти, що він став основою дальнішого розвитку європейського театрального мистецтва. Головну уяву повернув на старанне та історично вірне сценічне вивінування та на досконале зіграння ансамблю. Не пригускав, щоб поодинокі більші таланти закасовували менших, лише можну і не значну роль точно опрацював та повіряв не раз навіть дуже славним акторам. Зі своїм репертуаром, обіздив майнінгенський театр в роках 1874—1890 цілу Європу та всюди залишив нові імпульси, нові ідеї. Бевперечно, що гостинні виступи цього театру в Києві та Одесі мали великий вплив на мистецький провід українських театрів та що імпульсам майнінгенців наш побутовий театр завдячує теж деяку частину своїх тріумфів.

Дальшим кроком після доведеної до вершка мистецької ре-продукції стала модернізація змісту театру. Відповідно до цілої мистецької та літературної ситуації кінця XIX ст. прийшов на чергу натуралізм. На театральних дошках запанували неподільно будні. Головним діячем натуралізму на театральному ґрунті став після паризьких експериментів Антуана, Отто Брам. Впродовж десятиліть виставив він у „Німецькому Театрі“ в Берліні 10 творів Ібсена, 12 Гауптманових драм, не числячи інших натуралістичних творів. Новий зміст натуралістичного мистецтва потяг за собою неминуче також нове сценічне оформлення. На місце барвистої пестроти і ріжноманітності сценічного образу та костюмової виправи класичних та історичних драм у майнінгенському театрі — приходить сіра, однотонна інсценізація. Майже єдиним сценічним образом стає нутро кімнати, уладжене вповні вірно, як у дійсному житті, вивінуване всіми реквізитами до найменших подробиць. Відповідно до настроїв поодиноких дій, заходить у цій кімнаті хіба зміна кольорів, умеблювання, загального настроєвого моменту.

З початком ХХ століття виступає проти сірої буденщини натуралізму радикальна реакція у формі театрального новоромантизму. На широку мірку опрацював та по цілому світі розповсюдив його Макс Райнгардт. Першим вирішеним успіхом нового театрального напрямку було виставлення Шекспірового „Сну літньої ночі“ в 1904 році. Від тоді Райнгардт в цілому ряді своїх театрів у Берліні, Мінхені, Відні й Зальцбурзі реалізував дальнє своє мистецтво барвистої сценічної обстановки та ріжких настроїв.

Після світової війни прийшло дефінітивне вірвання з традиціями натуралізму та новоромантизму. Театр звернув увагу на чисто духову сторінку драматичного твору, відкинув сценічну пишноту і ансамблеву віграність, до голосу прийшов анову актор-декламатор у новому, зовсім відмінному сценічному середовищі. Повстав експресіоністичний театр. Експресіоністи широко використали тео-

рію англійського театрального реформатора Гордона Крега, першого теоретика так званої „ідеальної режисури”, який хоче дати на сцені не наслідувану, а вільно стилізовану природу. Прийшла до слова зовсім безбарвна, немальована, виключно архітектонічна сцена, вложена в котар, сходів, тяжких квадрів, по яких перебігають комбіновані споли світла рефлекторів. У таке середовище поставили експресіоністи своїх патетичних декламаторів і при помочі ефектових, голосних та крикливих режисерських помислів реалізували не лише експресіоністичні драми і комедії, але і класичні архітвори драматичної літератури.

Окрема група театральних новаторів розвивала перебрану головним чином від Маєрхольда технічно-конструктивістичну сцену та почала аплікувати на неї натуралістичні власоби представлення і кінову техніку. Витворився з цього галасливий, наставлений на зовнішні ефекти театр, який викауває великий процент порожньої погоні за сенсаціями й грубою тенденцією.

Експресіоністичні й конструктивістичні експерименти скоро всім обридли. І знову поволі почав собі торувати дорогу солідний реалістичний театр з одного боку, а патетичне, ідеалістичне рецитаційно-танкове театральне мистецтво з другого.

Одай короткий історичний погляд на розвиток європейського театру останніх семидесятих років був потрібний на те, щоб ми собі ясно усвідомили передісторію сьогоднішніх модерніх театральних змагань та щоб найвно не вважали кожної ефектової режисерської новинки за епохальне відкриття, адібне повести театральне мистецтво на шляхи відродження. Всі ці новинки, що ними ентуяють адивувати обивателя, вже давно в світі пережилися і ні одна з них не уадоровила театру. Тому й ми повинні ставитись дуже критично до всякого поверхового новаторства, а всіє увагу звернути радше на духове поглибління своєї театральної праці та шукання найглибших національних традицій українського театру. Найбільше нам тут поможе все далі реалізм, розуміється, оновлений усіми позитивними, вартісними елементами цілого дотеперішнього розвитку українського й європейського театру.

Новий реалізм на сцені спеціально для нас важливий, зокрема нині, коли він, під впливом модерніх націоналістичних тоталізмів німецького й італійського, починає прикладати велику вагу національним моментам не лише в амісті й ідеології, але й у сценічній історичності й етнографіямі. Європейський театр у своїх найкращих проявах дійшов тепер у своєму розвитку до того моменту, коли доцільне й мистецьке повновартне відродження українського народного- побутового театру в оновлених стилевих формах могло б нас легко поставити на передове місце в світовому театральному мистецтві.

З другого боку також оновлений патетичний театр, що навязав у післявоєнних роках на засади ритмічного танку Лябана й Далькрова та на спосіб виконування й виголошування античних трагедій, має своє велике значіння, зокрема як визначний мистецький власіб оновлення та наближення модерній публіці репертуару

давноминулих століть. На українському ґрунті, крім моїх спроб спопуляризувати цей рід театрального мистецтва, що іх я зробив кількома статтями ще перед 15 роками, — мameмо новішу своєрідну теоретичну спробу в книжці п. Геркен-Русової. Однак, на мою думку, поширювання теорії грає тут лише незначну роль. Далеко плідніше є практичне примінювання принципів патетичного театру при конкретних спробах впровадження в репертуар нашого театру оновлених драматичних творів нашого минулого. В українській шкільній і вертепній драмі, а зокрема в чудових зразках нашої баркової трагедо-комедії мameмо невячертальну скарбницю для мистецьких театральних експериментів у цій ділянці. Скарбницю тим ціннішу, що вона впровадить у наш модерний театр не лише нові формальні мистецькі моменти, але й баркову інтенсивність ідеального поглиблення. Моя недавня спроба поставити у Львові агідно в принципами модерного патетичного театру відому трагедо-комедію з початку XVIII ст. „Владимір“ та її успіх повчають найкраще, що саме в цій ділянці поруч доцільної мистецької обнови нашого побутового театру, треба шукати шляхів відродження українського театрального мистецтва.

В цьому звязку ще кілька слів про найновіші українські спроби творити актуальний агітаційний театр. Доба цього вимагає, і добре ведена агітаційна сцена може виконати чимало корисної праці в ділі національного активізування мас. Але при цьому не треба забувати, що все це є не мистецька ціль сама для себе, а конечний суспільно-політичний допомоговий засіб. Мистецький твір не терпить цього, щоб йому агори накидати абстрактну тему. Отже також театральний вечір, як одноцілий мистецький твір, може стати дійсно мистецьким лише тоді, якщо ідея виросте в ньому органічно з тексту й оформлення якогось конкретного драматичного твору. Добрий національно-ідейний репертуар зможе дати нашему театру не сценічне підтягнання принагідного, недраматично-словесного матеріялу під агори вибрану ідею, лише творення нових високоякісних літературно-драматичних творів, у яких ці ідеї органічно виростатимуть з цілого іх драматично-словесного матеріялу, а характерів дієвих осіб і з самої драматичної дії. А поки таких повновартних нових літературних драматичних творів не мameмо, — шукаємо за театральним оформленням визначних національно-виховних ідей у відповідному режисерському опрацюванні вибраних творів нашої баркової, романтично-побутової драматичної літератури. Усвідомім собі, що мало є мати навіть найпатріотичнішу ідею, — що треба й її ще подати в спеціфічно театральній літературно-мистецькій формі, бо інакше вона не матиме не то літературної, але навіть пропагандивної вартості. Етичне й естетичне в мистецтві так тісно від собою сполучене, що без одного не може мати належного впливу і друге. А нашим ідеалом є чайже не сценічна агітка, а в першу чергу висока мистецька краса, як самого драматичного твору, так і його сценічної реалізації. В рямці цієї високої мистецької краси має увійти адоровий ідеальний аміст — і щойно тоді театр зможе всеціло сповнити своє високе національно-виховне завдання. Не думаймо, що при

приладжуванні текстів для сільських театрів можна ставити якінебудь вищі вимоги до сценічної техніки й виправи. Нема нічого гіршого, як сценічна техніка і люксус у недосконалій формі. Краще тоді згори розигнувати з усіх сценічних ефектів, а всю увагу восередити на інтензивність та динаміку драматичного слова. І так ми покищо мусимо робити, якщо хочемо, щоб наші популярні сільські інсценізації стояли на мистецькому рівні. А це найважніше. Бо навіть на найближчого примітива інакше впливає правдиве, хоч і в скромному зверненні вигляді подане мистецтво, а інакше плитка агітка у недосконалому, фальшиво-люксусовому сценічному оформленні.

Піднесення мистецького рівня наших сцен та цензура, яка не допускала б на ці сцени розпаношеної моральної гнилі й рояльової пропаганди — оце завдання організаторів нашого театрального життя. Коли і на теперішніх, матеріально таких обмежених, умовах потрапимо піднести мистецький та ідейний рівень театру — то тим самим зробимо дуже багато і для підсилення його національно-виховного значіння. А це зовсім можливе і серед нишніх алиднів — бо внутрішні, духові цінності правдивого мистецтва зовсім незалежні від матеріальних можливостей даного часу, в зовнішньо найскромніших формах можуть не раз вдійснитися куди глибше і краще, ніж в атмосфері матеріального багацтва.

О. МУЗИКА

„Народна творчість“

(*Орган Інституту українського фольклору Академії Наук УРСР і управління в справах мистецтв при радиаркомі УРСР. Ч. I, за січень—лютий 1940. Видало державне видавництво „Мистецтво“. Ціна З карбованці. Тираж 4600 примірників*).

Зміст цього числа складають фахові музичні матеріали й статті, що наповнені тогобічним словесним багажем. Вже вступна редакційна стаття, признаючи, що „народна творчість, фольклор є своєрідним художнім супутником історії самого народу“ та що „... пісні, думи, білви, казки, які створювались віками, втілюють все, чим і як жив, про що мріяв і за що боровся народ...“, констатує, що „... мудра ленінсько-сталінська національна політика забезпечила буйний розвиток і розквіт національної формою і соціалістичною амістом культури“.

Розвиває вищенаведені думки варис І. Волошина: „Надхнені пісні“, де читаємо, що „... творчість кобзаря старого часу живилася насамперед глибокою венавистю до свавільного і жорстокого самодержавства“, що „... кобзар, це не просто співець, кобзар це насамперед співець волі і правди, співець народніх героїв, тому кождий в загальну скарбницю народної творчості про Леніна вніс чимало вже і від свого талану“. — „... Лазар Савонович (поет-колхозник Шолтай в с. Головчинець, Вінницької округи) надхненно оспівує подвиги славних полководців Червоної Армії, бо в тому оточенні, де він проживав і творить, серед колгоспників с. Головчинець, як і всієї нашої батьківщини, любові до Червоної Армії навіть повітря наповнене, як сонячним промінням ясний день“.

Д. Кушнаревко — („Народ славить Червону Армію“) — твердить, що „... ще в кожного в нас свіжі в памяті щасливі, незабутні дні вивалення Західної України і Зах. Білорусії. Про ці дні, про походи Червоної Армії та її могутню техніку народні поети і кобзарі склали багато давніхолосих,

хвилюючих пісень і віршів. В них розкриваються характери мужніх бійців і командирів, які прекрасно володіють своєю зброєю, воєнною технікою, розкриваються хвилюючі картини вивольної боротьби..."

Колишній пост Дмитро Васильович Двіоба від с. Мигія, Первомайського району, Одеської округи, на п'ятдесят другому році свого життя осівав:

"Через ліс, через гори
ішли червоні дозори,
вслід червона рать.
З гніту, польської неволі,
від воруги і недолі
братів виволять.

Попереду невборниий,
військом всім, всіма любими,
Тимошенко йшов.
З ним товариш його рідині —
смілив, мужній, непохитний,
Микита Хрущов".

Деяка аналогія з "... попереду Дорошенко" ... і т. д.!

Поет-колгоспник з с. Кутаївки, Кам'янеч-Подільської області ... осівав в своїх зворушливих коломийках:

Україні красне (!) військо
цвітають вістрічають.
Україні красне військо
фруктами вгощають,
на вишивках рушниках
хліб-сіль підношають.

Українці красне військо
дуже поважають,
червоними прапорами
доми украшають
та Леніна та Сталіна
дуже величають".

В статті проф. М. Грінченка „Коломийки“ читаемо і такі тексти коломийок:

"... Ой підемо пане-брате в ліс та в гайдамаки, —
може колись вражим ляхам дамось ми винаки.
Та й не у ті гайдамаки, що то розбивають,
лиш у тій гайдамаки, що панів карають".

Цікаві фахові думки знаходимо в статті М. Слободянюка — „Гайдаки“. Л. Шевченко, описуючи про мистецтво гуцулів, подає досить широкий образ народного мистецтва, констатуючи, що "... не зважаючи на тижні зладні, на голод і холод, жива й весела вдача українця-гуцула завжди брала верх над горем, завжди його творча думка буяла силою й бадьорістю". Закінчив свою статтю автор переконанням, що "... тепер, коли Сталінська Конституція освітила й зогріла кожний найглухіший закуток Гуцульщини... і чудово національну форму народного мистецтва гордого племені гуцулів, закоханого в красу, вилітіється новий соціалістичний аміст, в його високо-художній стародавній традиційний орнамент вилетіється радянська емблема — емблема держав робітників і селян, в його вишивках і килимах рубінами висяють п'ятикутні червоні зірки — символи нерозривної дружби вільної сім'ї великого Радянського Союзу".

В статті Л. Носова „Перший всесоюзний огляд виконавців на народних інструментах“, де автор надихнено оцінює здобутки советської культури, нас зацікавить, що в Україні було на цьому огляді тільки 69 виконавців на загальну кількість 2000 найкращих з цілого Союзу. "... Найновіше (в Україні, прим. наша) була представлена Київська та Харківська область, які дали до 50% загальної кількості тур" ... „недостатня була розвинута робота у Вінницькому, Миколаївському і Чернігівському областях домах народної творчості, які вислали всього по одному-два кандидати" ... „Зовсім не виявили участі в турі областні доми народної творчості Кам'янеч-Подільської, Дніпропетровської, Криворізької областей і Молдавської АРСР“. Далі автор пише, що "... слабо були представлені українські народні інструменти: бандур і 4 сопілки у 69 виконавців. Українська аразкова капела бандуристів не виділила ні одного виконавця зного складу. Тим часом, будучи показаною художньою одиницею на Україні, вона повинна була на огляді поділитися досвідом окремих своїх виконавців-солістів в володінні технікою гри на бандурі".

До другого кінцевого кола амагань мало щастя з України до Москви попасті "... від Київської області — 9 чоловік, від Харківської — 6, Сталінської — 3, Сумської, Миколаївської й Одеської — по одному учасникові"

на загальну всесоюзну кількість 220. Від 1 до 10 жовтня р. 1939 ці найкращі з найкращих пописувались на 60 різноманітних народніх музичальних струнтах, як балалайка, домра, баян, гітара, бо „... ці інструменти кількісно зайняли велике місце на сгляді, тому що вони дуже поширені і побужують не тільки в центральній і північній частинах нашого Союзу, але проникли також і в побут народів України, Кавказа, Криму та ін.“

Оцінити вислід огляду доручено спеціальному жюрі під головуванням „народного артиста ССР“ Гаджібекова. Жюрі складалось з „народного артиста СРСР“ Р. М. Гліера, „народного артиста Узбекської РСР“ С. Н. Василенка (!), „васлуженого діяча мистецтв Киргизької РСР“ А. М. Луфера тощо.

Учасники з України отримали такі нагороди: 2 премію (1000 рублів) — Казаков і Якушкін (домра); 3 премія (750 рублів) — Мірцев (балалайка), Белицька і Різоль (баян), Троїцький (домра), Столова (концертин), Вахутинський (сопілка); граюта — Смага (гітара); шокальні відвіви — Калинкін (балалайка), Мовчан (бандура), Машков (баян), Малюков (гітара), Єнішов (сопілка й скрипка).

Вислід цих музичних амагань інші розглядають автора статті Л. Носова до твердження, що „... гнана і зневажувана за часів царизму народна творчість у нашій радянській країні, зогріта і драйтиво вирощувана піклуванням партії і уряду, виросла в когутню культурну силу, яка йде вперед до свого дальнього розвитку“.

На ст. 61—67 журналу подано зразки народної творчості про Леніна, Красну Армію, тексти двох сучасних пісень Західних областей України, з яких „прийшла влада народная“ складена в Косівському повіті є „... виконана самодіяльним гуртою с. Ітерики, Станіславської області“ в цілком модерним виконанням:

„... прийшла влада народная
зацвіла калина,
народилось нове життя,
моя мала дитина.

А любий наш батько Сталін
всім нам помагає
і про всіх нас, про гуцулів,
щирим серцем дбає“.

Текст другої поданої пісні „Ясне сонце аасвітило“ — в українським пересівом російської „Соліце всходить і заходить“.

Зі запільних пісень Західної України (7 текстів, з яких два з мелодіями) мабуть помилково подано (стор. 70) текст пісні „На городі кріп і кадило“, в якому нема нічого іншого революційного, ані запільного.

Десять ще не опублікованих мелодій зі Західної України подає М. Гайдай (з відповідними текстами). Пісні ці — корисне доповнення етнографічної музичної літератури Холмщини, Галичини й Волині. Особливо оригінальною є мелодія танку „Цвяшок“ в Коломийщині.

Завершує „Народну творчість“ у відділі бібліографії рецензія В. Коваченка на книгу „Держлітвидав-у Україні“ „Великому Сталіну народ квітучої України“ до шестидесятиліття з дня народження любимішого!

На початку рецензії, „Кращих ми не знаємо на землі пісень“, констатуючи, що „... український народ як співучий“, автор твердить, що в тій пісні „... був плач, стогів, гнів, та радости, сміху було мало. Але ось назавжди минули часи ликодіть“... „Заснітло сонце в Кремля, засяяли на світом руїнові ворі пятирівні“... „і народ власівав. Заспівав про своє щастя. Байдрова, весела, наскрізь пройнята сонцем та пісня. І перше слово в ній, це радісне ї тепле слово відчynностi тому, хто дав щастя народам, хто привів трудящих до перемоги і життя їх зробив сонячним.“

З піснею про Сталіна
починаєм день,
кращих ми не знаємо
на землі пісень“.

Далі автор каже, що „... найбільше відріжняє цей твір від попередніх... те, що він написаний з великою теплотою і любовлю. Немає сухих, реторичних розділів, пресловутої „відмиски“, сухості“. „Можна з певістю сказати: народ — автор цієї корошої і потрібної книги“!

Збірник „Великому Сталіну народ квітучої України“ складається з трьох розділів. Перший — це велика колективна поема поетів П. Тичини, М. Рильського та інших (разом 14) авторів, другий — усна народна творчість, впорядкована працівниками „Інституту фольклору Академії Наук УРСР“, в третьому „... представлена кращими своїми творами (і надрукованими раніше, і друкованими вдруге) радянські поети... прозайки і драматургії Корвійчук, Яновський, Панч, Кошиленко, Слісаренко і багато інших“.

С. ПОЛОВЕЦЬ

Три погруддя

Природним явищем є, що українські колонії на еміграції завжди старалися влаштувати відповідно свою домівку-середовище, де можна відпочити від чужого світу.

Нові домівки організованого українського суспільства вимагають і нового їх оформлення. Націоналістичні маси не задовольняються „власними куточками“ в чужих каваринах. Вони відчувають глибший сенс і функцію домівки і тому в нас можуть з'явитися і такі праці мистця, як погруддя сл. п. Є. Коновалця, С. Петлюри і Ю. Головінського — творців і репрезентантів нової доби.

Ця капітальна праця відомої різьбарки О. Лятуринської заслуговує уваги нашого загалу, бо в ній ми констатуємо не лише цінний вклад в скарбницю українського різьбарства, а й не менш цінний приклад завойовування мистцем „командних писот“ в формуванню нашої дійсності — плацдарму для здобуття залізного майбутнього. З тим більшим натиском мусимо підкреслити, що, не зважаючи на неспрятливі умови еміграційного життя — коли багатьом нашим мистцям-різьбарям доводиться переважно обслуговувати своїх чужинецьке оточення — О. Лятуринська все ж шукає шляхів до своїх мас, щоб за кожних обставин виконати свій національний обов'язок супроти них.

Три (відлатих в гіпсі) погруддя надприродної величини, відповідаючі розмірами і більшій домінанці —творять прекрасну цілість. Кожне окрема — монументальний твір. Мистець, якому мало копіювати сучасність чи реставрувати минуле — моделью форми майже немаєчного „Завтра“. В цих погруддях п. Лятуринська його майже дотикається. Її покійний вождь, — хай не занадто схожий на репродукції відомих нам фотографій — в портретом вождя вічного — Того, який викарбував на нашій добі свій Знак з Мечем.

Вождь в ІІ переказі — вождь твердий, як ваші дні.

Сильне враження робить також погруддя сл. п. Гол. Отамана. Тут Він подібний аж до межі, переступити якої не вільно мистецтві, що вміє бачити суті.

Повторюємо — ця серія бюстів, привзначена для урочистого оформлення домівок нашого організованого суспільства, під кошником огляdom стоїть на висоті нашого Сьогодні, в його великими вимогами до всіх нас і до наших чинів.

ПЕТРО ОЛІЙНИК

З україніки в німецькій пресі

(„Die Unierte Kirche in der Ukraine mit besonderer Berücksichtigung ihrer Leiden unter der Zwangsherrschaft der Polen“. Von Prälat Dr. Peter Werhun, Berlin. „Theologie u. Glaube“ 1940. 2. Heft, XXXII. Jahr. Paderborn. Ст. 61—75).

Рідкістю в нас поважніша публікація в обсягу української справи. Там більшою рідкістю є публікації про нас, чи про наші справи на чужих мовах. Й тому як відрядний обяв занотовуємо кожну таку появу. На протя-

аї двадцятьох літ європейські народи, поза малим гуртом спєціалістів, відносно дуже мало були поінформовані про ті всі містерії бувшої Польщі з національними меншинами, а передовсім українцями.

І саме праця о. др. Вергуна дає короткий й чобіжний перегляд (обмежені розміри і брак під рукою відповідних матеріалів не дозволяють на глибший й основніший образ), як б. „архикатолицька“ Польща гнобила й иницила католицтвом у скідному обряді, як переслідувала українське православ'я (яке вже докінчуючи полонізувати в його верховних органах і серед духовенства), як іницила, розбирала й палила церкви, конфіскувала церковні добра й осаджувала на них коловітів, щоб там разом сплонізувати нелікі шари національних меншин й інкорпорувати просторі області українських етнографічно, багатих урожайніх земель.

Появилась праця о. др. Вергуна у поважному німецькому католицькому науковому журналі — „Theologie und Glaube“, що виходить вже 32. рік. Видавають його професори й доценти Архієпископської Філософічно-Богословської Академії в Пaderборні у Вестфалії. Завданням автора було поінформувати німецькі католицькі наукові круги в історію і переслідуванням української церкви під Польщею. Стаття появилася як вступна й часова в звязку з актуалізацією української проблеми.

Після короткого вступу, в якому високана назва, історичні й географічні дані, що торкаються нашої історії й заселеного простору, переходить автор коротко історію української греко-католицької церкви і зупиняється на переслідуваннях, які зачинала церква, духовенство і вірні під Польщею. Автор представляє віроломність польських королів та послідовну політику „предишга чреціїа йсту“, яке вросло за спину українського ратая і лицаря і вже в 15 ст. забороняло відновлювати старі церкви й будувати нові в каміння. Згадує автор і про заведення панщини краа із опануванням Холмщини й Галичини Польщею в 1349 р. Основніше ж переходить гноблення українців і переслідування церкви української в новій Польщі, яку створив Версаль. І так Польща гнобила греко-католицьку церкву і переслідувала українське духовенство, натомість фінансувала й попирала т. зв. унію Przedziedzickого. Підляського польського єпископату, що шляхом церкви хотів полонізувати українське населення. Не на руку було полякам і те, що Рим установив Преображенного єп. Чарнецького Apostольським Вівітатором на північні українські землі під Польщею, тож робили їйому всякі можливі перепони, а вкінч то таки усунули всіх українських католицьких священиників і ченців із тих земель і почали инищити її валиги українські церкви. Автор цитував німецький видання — „Volk u. Reich“ Berlin 1931, Heft 2—3, S 180 й („Ukraine unter Fremdherrschaft“ — Berlin, Verlag „Der neue Osten“ 1928, S. 27), в яких писалося, що до 1928. року замкнено й сконфісковано церковне майно 400 українських й почасти білоруських церков. В акції инищення української церкви співворачували всі польські чинники, починаючи від уряду й духовенства й кінчаючи на найважчих адміністративних органах і війську та погранічний сторожі. В 1938. р. лише в місяцях червень-липень замкнено близько 130 церков, а коло 100 церков і каплиць зруйновано і здемольовано. Священинів карано гризнею і вяяніцею за сповідання їх душпастирських обовязків. Пастирський лист Митрополита Андрея Шептицького, що виступав в обороні церкви і духовенства й судив драконське инищення української церкви, польська влада сконфіскувала. Автор порівняв методи поступування у відношенні до українців Польщі передровборової в 18. ст. і той, що була відроджена Версальським трактатом, і стверджув їх тотожність. Наводить автор і слова Папи Венедикта XV., що в листі до Митрополита Андрея Шептицького в 24. II. 1921. р. спіччуває „mit gebrochenem Seile“ в українським народом, якому сплюндровано міста, а мирні села затоплено в дні і пожарах, спустошено церкви, порозбило ікони і сятощі, якого виставлено на посміхоніще. Пише Папа, що спіччуває і з тими тисячами уніянених українців й родинами тих, що їм помордовано батьків, матерей і синів. А всі ці терпіння український народ переніс від полянів, лише тому, „що в своєму обряді має витиснене знамя своєї національності“ (Acta-Apostolicae Sedis, Rom 1921, S. 218. i сл.). На кінець дає автор огляд релігійно-національного стану Карпатської України, Буковини, українського населення в Югославії, в Америці і в Велико-Німеччині.

Хоч праця о. др. Вергуна не є докладна, бо автор ані не мав під рукою відповідних матеріалів, ні документів, ані хочаб брошури Б. Жукова з 1940. — „Нищення церков на Холмщині в 1938. р.” (хоч і не вичерпуючої, але такої, що дає докладний образ нищення церков у деяких селах), але в цій праці вірна, вартісна для пропаганди в чужій мові.

Побажанням будоб, щоб автор докладніше розробив заторинену історію переслідувань української церкви під Польщею.

С. НИКОЛИШИН

„В зударі з життям“

(Ростислав Єндик: „В зударі з життям”. Новелі. Бібліотека сучасних письменників ч. 4. Krakів. Українське видавництво 1940. Ст. 177.)

Цікава книжка, спіткаєте? З чистою совістю відповідаю — ні! З шести новел, яких давав подамо далі, три нібито взято в життя політичного запілля, а три — в життя інтелігенції (одна — історична).

За новелями виходить, що життя — це зрада (вимагає держава), братовбивство (жадав ідея), самовбивство, пиціння (така провінція!), самопожертва (вимагає суспільство) і шукання (жадав цього щось лішче у нас). В цілім житті, одже, самі труси і самі марніння ва чимсь, чого тут нема.

Подивімось на Єндиківі зудари з життям ближче.

Перший у автора „В зударі з життям“ опиняється радник Бовванницький, львівський мешканець, та його син — Остап. Радник — аж до огидження виявлений літературний (зкарикатурізований) тип цісарського урядовця, а його син аж до нудоти неоригінальний „ідейний“ парубок. Ціла їх історія таксамо банальніша банальної.

Про „Ката звіс“, який варто було б назвати „Канібалізмом“, треба поговорити ширше. Зміст новелі? У якомусь поневоленому краю, не відомо де, замагаються між собою якесь дві, не означені близьче, чужі армії. Одна наступає, друга відступає. В цей час в середині тубільного запілля один брат розстрілює другого за те, що обидва провадять ріжну політичну працю. Один симпатизує одним чужинцям, другий — іншим!

Роаглядаючи новелю, в першу хвилю здається, що автор показує руйнацію родини дільністю чужої держави. Але чим близьче людина в новелю вчитується, бачить, що новеля писана так, що збуджує в читача симпатії до братовбивця Юрка. Здається, що автор виправдує вчинок Юрка, геройзує нового Каїна. Проти такого трактування політичник мордів у родині треба рішуче застригтися. Ми в праві питати: де дія цієї діянності новелі відограється? В Македонії, в Мексиці чи в якісь ще некультурній країні. Взоруватись на Шевченка або на Хвильовому тут ніяк не можна. Шевченко піяк не ідеалізув синонімство гайдамацького ватажка. Таксамо Хвильовий у своїй „Романтиці“ не вбивав жадну жену матір. Хвильового твір писаний в час дозвуків символізму в Україні і є цілком символічний. Хвильовий убиває не фізичну, а духову матір. Єндикова новеля тільки по стилю символічна, в списі вона наскрізь реалістична і викликає враження, що автор проповідує мораль на виворіть.

Єндиків Юрко не тільки привласнює собі право, як якесь незріле „жовтень“, судити й відсуджувати на смерть свого рідного брата, але ще й сам себе робить катом. Та помимо роздумувань над Юрком, треба собі ще поставити питання і над становищем того запілля, в якому такі сепаратні вчинки можуть виявлятись. Що ж то одниниця, такий Юрко, може собі безкарно робити, що хоче? Може собі стріляти, кого хоче і коли хоче? Чи запілля тільки скованок під контролем держави, чи це зародок нової дер-

жавності? Коли останнє (тільки іншої форми) — запілля не є анархія, самосуд, а таща сама держава. Законність, карбість і порядок мусили б у ній існувати ще в більшій мірі, ніж у державі видимій. (Порівняй історію церкви, московських революціонерів тощо).

Коли дозволоти одиницям самосуд, то жертвами впадуть, як це зрештою бачимо в Єндика, не найбільші злочинці проти занедення нового ліпшого ладу, а — найближчі рідні та приятелі. Це тому, що при властивій усякій конспірації, обмеженості, найбільш винані й виненавиджені — найближчі винайомі. Одинаця замкнена у свій круг винайомих.

„Любаши не божевілля” бере сюжет таксамо віз запілля. Тілька що тут уже справжні пакедонці й смігранти. До чого всі ті сатаністи — читач не розбере...

Добре читається „В глухім куті”. Було б ще ліпше, коли б не прикрила маніра авторова наводити всікі винощені тиради на адресу своїх улюблениців. Іншише в новелі досить живих картинець, особливо в обрисі природи. Зате, перейнятій від московських письменників, спосіб представляти все не столичне як сіре, буднє, смішне — вlostить! Загреблиновський — адається, якмісь большеницький (раннього періоду) борець проти „міцанства”. Він відбиває комусь нареченну на якісь випадковім балі і при тім не разуміє законного гніву П нареченого. Тут є також, до певної міри, зудар в життям якогось спеціфічного богема.

Як в попередньої, так і нинішньої збірки новель виходить, що ідеалом Єндика є бунтівна надлюдина, людина, що жертвує собою за щось „не-будненне”, людина, що стремить до чогось „не-пересічного”. Але не кожен шукач (вічних рушій), як і не кожен чин (навіть в великої літері писаний) є нашим ідеалом. Нашим ідеалом не є асоціальний тип старого ліберального бунтівника проти громадянства. Ідеалом нашим є людина, що справді самостійно думає, але що не наперекір усім діє. Нашим ідеалом є людина громадська, дисциплінована, що сній розум, знання, досвід внесе на службу нації. Ми вже перерости моду декаденства — герой в боротьбі проти свого оточення. Цей старомодній індивідуалізм в нашого оточення треба гнати в три ший. Нашим ідеалом є персоналіям, цебто найвищий розвиток одиниці, але такий розвиток, щоб ця одиниця мала спрямовання прогромадське. Людина, що шукає „вічного рушія” і при тім у своїй варовумілості ображає цілі корпорації, не мала б знаходити підвергтя в письменника. Не може ж бути ідеалом „зі власади” бути проти „старех”, навіть тоді, коли вони мають рацію!

Єндик у своїх новелях щось дуже „романтизує”. Нащо воскрешати символізм, імпресіонізм і всі деструктивні маніри в письменництві?

Коли читавеш Єндика, мимоволі прягадуєш не тільки „нашого прекрасного Хвильового”, а й нашого красного Ю. Смолича. Колись писав Смолич подібно як Єндик. Але в усіх тих глупствах було чуті легке перо і справжнього мистця. Точнісенько як у Єндика. Аж нарешті Смолич спинився, викинув до дідька усякі вічні рушії і став ослюювати дійсне життя. І дивіться: сьогодні Смолич одан в найбільших українських, і мабуть не тільки українських, письменників.

Ми цілком упевнені, що через якийсь час пройде і Єндика його „романтизм” і він гляне на світ реальними очима і оспіває нам про цей світ так, щоб та доповідь лишилась документом нашої доби.

Х р о н і к а

Незабаром має з'явитися нова збірка поезій О. Ольжича: „Вежі”.

О. Лятуранська виготовила до другу нову збірку поезій під назвою „Княжа Емаль”.

У. Самчук працює над другою частиною роману: „Сонце в заходу”.

В Українському видавництві, Країні, вийшла книжечка для старшої дітвори: „Притоди іnomika Ромтомтоми-

ка". Книжку написав віршем Ролянек, ілюстрації Е. Козака.

В перекладі на українську мову з'явився в „Радянській Літературі“ ч. 3/40 репортаж від Західно-Українських земель письменника М. Тардова: „На виволеній землі“. З цього репортажу дізнаємось, що ще не всі українські письменники як окупованях минулой осені Сонстами українських територій „продумали до кінця те, що трапилося. Деякі розгубились. Почекалось, що брехня, яку сіяла буржуазна преса про Радянський Союз, ще тримається в їх головах“. Поодинокі з цих письменників говорять, що „Їм доведеться на деякий час відкласти перо, перетворитись у спостерігачів, що вони зараз не можуть писати...“

В 4 ч. „Радянської Літературі“ за 40 р. видрукувано оповідання лавреатки кол. львівського „Т-ва Журналістів і Письменників ім. Франка“ й співробітниці „Назустріч“ Ірини Вільде: „Роман жениться“...

Велика частина ч. 4/40 „літературно-художнього журналу Спілки Радянських Письменників України“ „Радянської Літературі“ присвячена В. Маяковському. Окрім перекладів творів поета — уривку з поеми „Володимир Ілліч Ленін“, „Вірша про радянський паспорт“ і т. п. Й перекладу з московської мови віршованої присвятили Маяковському М. Асеєва („Площа Маяковського“) — уміщено про Маяковського в названому числі наступові статті: Катаян — „Дві аустрічі Маяковського в Бальмонтом“, В. Перцов — „В. В. Маяковський“, А. Трінільський — „Любов і дружба в творчості Маяковського“.

З нагоди тридцятиліття своєї літературної діяльності отримав „поет-орденоносець“ Максим Тадейович Рильський“ від журналу „Радянська Література“ привітання такого характеру: „Ми раді вітати в Вашій особі віманачного майстра соціалістичної культури, автора високохудожніх, широко відомих радянському читачеві творів, незвінняного перекладача, вчителя багатьох молодих поетів, кращого активіста письменницького колективу, чудового товариша і друга... Многоміліонний читач читає і любить Ваші книжки. Вашу чудову пісню — пісню про великого Сталіна — співають всіми мовами народів Радянського Союзу“... („Радян. Літерат.“ ч. 3/40).

*

Спектаколярна Студія при Секції Мистців, Письменників і Журналістів УНО в Праві готув на осінь цього року Театральний курс.

31. V. відбулось в Києві святкування 20-ти річного ювілею „державного українського академічного ордена Леніна Театру ім. І. Франка“. В урядовій ложі „засіли члени Політбюро ЦК КП(б)У на чолі з М. Хрущовим“. „Здравицю“ театрів виголосив Корнійчук. Від львівського театру ім. Лесі Українки вітав театр ім. І. Франка депутат Верховної Ради УССР Стадник, Г. Юра (керівник театру ім. Франка) в своєму слові сказав м. ін. таке: „У цей урочистий і найщастливіший день у житті кожного в нас — членів колективу, всі наші полумяни почуття, думки звернені до того, хто створив нову еру людства, до генія всього світу, до самого чуйного в снігі серця, до радості і надії всіх трудящих, найдільшого друга українського народу, його культури і мистецтва, до великого, рідного Йосифа Віссаріоновича Сталіна. („Комуніст“ ч. 124/40).

Тяжкий шлях, який театру ім. Франка довелось за 20 літ сного існування перейти, стрівся з належною оцінкою советської преси. В „Комуністі“ (ч. 123/40) читавмо: „Ідейний і мистецький ріст театру відбувався в умовах шаленої боротьби, що й провадила театральна суспільність під керівництвом партії з так званою „курбасівчиною“, яка намагалась направити театральне мистецтво України на шлях буржуазно-націоналістичного переродження. Театр ім. І. Франка активно боровся проти націоналістичної, формалістичної, наскрізь епігемської „школи“, противстановлючи їй відрогове реалістичне мистецтво, мистецтво народне“...

Вийшла (в „Радянській Літературі“ ч. 3/40) лірочна драма на три дії Ю. Мокрієва: „Жита цвітуть“. В драмі оспівуються зокрема село.

*

У „Ваховній Бібліотеці“ Пробоем має вийти Співаник, в якій входить кілька десять пісень на Національні імпрези (свята). Співаник уклав О. Гайдай.

У Варшаві вийшов Співаник для дітей: „Сопілка“. Співаник складається з оригінальних одино- і двоголосих пісень композитора Р. Новосада.

3. VII. відбувся в Позені концерт українських народніх пісень і танків.

Опера італійського композитора Цанеллія, на текст комедії Гоголя „Ревізор”, піде в найближчій сезоні в Дессав в Німеччині.

*

З рамени Секції Мист., Письм. і Журн. УНО вийшли наступні листівки праці М. Михлевича: Святослав Хоробрий, Король Даніло, Гетьман Дорошенко, та інші й

12 листівок (репродукції світлин): Карпатська Україна в боротьбі.

О. Лятуринська виготовила погруддя сл. пам. Самона Петлюри (піс і терранота).

У Відні вийшли в друку накладом в-ва „Вернігора” багатобарвні образи „Мати Божа — Заступниця України” та „Ісус Христос — Наш Учитель” праці Курила.

У Львові та інших західно-українських містах має відбутись виставка української графіки (заступлені праці 60 графіків).

*

Як 9. том праць Інституту Звукових Дослідів при Берлінському Університеті вийшла книжка: „Український південно-карпатський говор”. Книжку опрацювали на основі грамофонових пікт. Г. Наконечна та Я. Рудницький.

— Накладом фірми Отто Гарассоніц вийшла в Лейпцигу книжка: Lehrbuch der ukrainischen Sprache. Im Auftrage des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut verfasst von Dr. Jroslau Rudnyckyj. Стор. 200 XVI.

„Інститут історії матеріальної культури Академії наук СРСР” разом із „Академією наук УРСР” мають цього року перевести археологічні дослідів над берегами річок „Дніпра, Тетерева, Ворскли, де є багато пам'ятників раннього словянського періоду”. „Великий інтерес — за советською пре-сою („Комуніст”, ч. 122/40) — являють розкопки городища в районі Кременчука, Дніпропетровська, де зосереджені пам'ятки різних епох”. Рівномож мають бути вивчені „Обселення в районі Трипілля, Канева”.

*

Здано до друку великий Календар-Альманак на 1941 рік: „Сурма”. Календар видає Секція Мистецтв, Письменників і Журналістів УНО в Праві.

Як 3. число „Бібліотеки Наступу” невабаром вийде в друку, як відбитка з час. „Наступ” та журналу „Пробоем” праця В. Всегоренка: „По окраїнних волостях”.

Вийшла, як відбитка „Пробоем”, праця Ю. Сірого: „З видавничої та книгарської справи в Україні”.

Невідоме в-во випустило альбом проєктів державних емблем праці М. Батинського. Альбом чомусь називано: „Державні знахи України”.

В Українським видавництві, Краків, вийшла в друку велика карта ЛЕМКІВЩИНИ й НАДСЯННЯ Д-ра В. Кубіновича — М. Кулицького. Мірило 1 : 400,000.

В Сянці вийшли вже 3 числа „Господарського Вістника”, місячника для справ господарства й кооперації. Журнал видає філія т-ва „Сільський Господар” та Лемківський Союз Кооператив в Сянці.

У в-ні Ю. Тищенка (Прага II, Житна 13) вийшла в серії книжок „Північний край” брошура А. Животка: „Преса Карпатської України”, ст. 20+4, 8°).

Чеське Міністерство внутрішніх справ видало книжку А. Животка: „10 років Українського Історичного Кабінету” (70+4, 8°).

При „Рідній Хаті” в Холмі повстала Секція „Мистецтва й народного промислу”. Секція робить заходи в справі заснування в Холмі обласного музею, який поставив би собі за завдання зорганізувати народний промисел Холмщини. Акція збору зразків цього промислу для музею по селах вже ровоочалась. 28. VII. влаштувалася секція відчitu В. Ржепецького на тему: „Українка в Любліні”.

В Ярославі вийшло перве число гбсп.-кбб. часопису „Сільський Господар”. Часопис видає т-во „Сільський Господар” в Ярославі.

Негайно замовляйте!
Великий ілюстрований
Календар - Альманах
„Наступ“
на 1941 рік,

в якому вільме участь велике число працівників націоналістичного пера.
Календар-Альманах „Наступ“ в розміру 23'5×17 см. з багатьома ілюстра-
ціями на 160 стор. Ціна одного примірника RM. 1·50 з пересилкою.

Подібно, як минулого року
вийде кишеневковий календарець
„ПРОБОЕМ“

на рік 1941. Його ціна тільки 0·25 RM.

Замовлення висилайте:

АДРЕСА: „PROBOJEM“, PRAHA XIV.-65, Poštovní schránka čís. 3.

Замовляйте і поширяйте такі книжки
з Українського Видавництва
„ПРОБОЕМ“ в Празі:

„Книгоабірня Пробоем“:

О. ОЛЕСЬ: Княжа Україна, історія України — княжої доби —
у віршах з чисельними ілюстраціями. Стор. 176. Ціна 2·50 RM, для
точних передплатників „Наступу“ і „Пробоем“ тільки RM 2·—

Народня бібліотека „Наступ“:

- 1.) Д. ТКАЧУК: Український націоналізм, основні висади
Стор. 16, ціна 0·30 RM.
- 2.) М. ХВИЛЬОВИЙ: Солонський Яр, оповідання про україн-
ських партизанів під Советами з ілюстраціями. Стор. 16, Ціна 0·30 RM.
- 3.) М. ВСЕГОРЕНКО: По окраїнних волостях, історія Холм-
щини і Лемківщини з чисельними ілюстраціями. Стор 70. Ціна 0·75 RM.

Бібліотека „Відвага“:

БОРИС ГРІНЧЕНКО: Олесья, чудове історичне оповідання з ілю-
страціями. Стор. 16, Ціна 0·30 RM.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширяйте

видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

- I. тижневик: Український націоналістичний часопис „НАСТУП“, що приносить вісті із всіх Українських Земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Передплата 50— К (7— RM) річно.
- II. двотижневик: „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА ПРОБОЄМ“, „Самоучник німецької мови“ Софії Будкової, в доступним поясненням граматики й вимови, що уможливлює без учителя павчиться німецької мови. Передплата 30— К (4— RM) на 10 зоштів.
- III. місячник: Український журнал „ПРОБОЄМ“, місячник культури, суспільно-громадського життя, мистецтва й літератури. Передплата 50— К (6— RM) річно.
- IV. квартальник: „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“, в якій виходять найкращі твори наших письменників.
- V. видання: „НАРОДНА БІБЛІОТЕКА НАСТУПУ“, в якій виходять популярні книжки на різні теми.
- VI. ВИХОВНА БІБЛІОТЕКА.
- VII. випуски: БІБЛІОТЕКА „ВІДВАГА“ для дітей і юнацтва.
- VIII. ріжне: ЛИСТІВКИ і ГАСЛА, що вдаються для прикраси Народних домів, читалень, канцелярій та помешкань. Ціни листівок і гасел точніше на стор. „Наступ“.

Гроші вносіть виключно нашими чеками: Число кonto Поштової Шадніці в Празі: „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, в Німеччині: Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag; в Іен, Губернаторстві: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020. „Nastup“ Zeitschrift in Prag; в Словаччині: Poštová Sporitel'na v Bratislavě č. Časopis „Nastup“ v Prahe.

Замовлення слати на адресу:

„PROVOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schr. 3.